

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Головними пріоритетами системи освіти в Україні, згідно із Законом України «Про освіту», Державною програмою «Освіта. Україна XXI століття», Національною програмою «Діти України», Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті та іншими нормативними документами, є збереження і зміцнення фізичного і морального здоров'я учнівської молоді, виховання у дітей та молоді свідомого та дбайливого ставлення до здоров'я, дотримання принципів здорового способу життя, забезпечення всебічного розвитку людини як найважливіших умов формування освіченої, творчої, культурної, духовної особистості, становлення громадян України, закладання основ економічного та соціального прогресу держави.

Сучасні фундаментальні зміни в житті українського суспільства, загострені соціальні та екологічні проблеми країни зумовили появу тенденції погіршення здоров'я громадян. Однією з найбільш вразливих категорій населення є підростаюче покоління, тому висувуються нові вимоги до професійної підготовки майбутнього вихователя, здатного до формування, збереження та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку. Реалізація цього важливого завдання дошкільної освіти в сучасній соціокультурній ситуації неможлива без визнання пріоритету здоров'я усіх суб'єктів освітнього процесу, що актуалізує проблему підготовки майбутніх вихователів (Л. Альошина, Е. Вайнер, Л. Волошина, И. Глинянова, Г. Зайцев, В. Колбанов, Е. Шульгін).

Формування здоров'я дітей педагогічними засобами залежить від зусиль усього педагогічного колективу вихователів. Здоров'ятворча діяльність буде тим ефективніша, чим вищий рівень культури здоров'я всіх суб'єктів освітнього процесу (Е. Вайнер, О. Богініч, Л. Волошина, Е. Волинська, Н. Гончарова та ін.).

Однак головною проблемою сьогодення залишається відсутність пріоритету культури здоров'я в суспільстві та у структурі педагогічної діяльності вихователя, недостатнє розуміння місця здоров'я в освітньому просторі (Л. Макарова, В. Соломін, І. Ільїна, А. Пашков, Г. Подчалимова, В. Сластьоніна, Т. Шамова та ін.).

У зв'язку з цим актуальним стає формування культури здоров'я самих педагогів, формування в них прагнення до здоров'ятворення. Культура здоров'я вихователя дошкільного навчального закладу має формуватися протягом усього періоду навчання у ВНЗ і передбачає вироблення ціннісно-сміслових і діяльнісно-практичних підстав збереження та зміцнення здоров'я своїх майбутніх вихованців (І. Брехман, Г. Кривошеєва, Т. Книш та ін.). Підготовлений таким чином вихователь дошкільного навчального закладу повинен бути зацікавлений у впровадженні та розповсюдженні здоров'язбережувальних технологій у практику навчання і виховання.

На сучасному етапі виокремилася низка підходів до розуміння суті культури здоров'я (Г. Зайцев, В. Колбанов, Г. Кривошеєва, Т. Берсенєва, Л. Татарнікова, С. Васильєв, Ю. Драгнєв.), її змісту і структури (І. Глинянова,

Е. Вайнер, Е. Мамаєва, А. Мітяєва), визначення принципів формування культури здоров'я педагога (Л. Уткіна, В. Бабич).

Разом із тим аналіз педагогічної літератури свідчить, що для сучасного стану теорії і практики в галузі педагогіки здоров'я характерним є існування певних протиріч, а саме між:

– збільшенням потреби суспільства в педагогах, що володіють культурою здоров'я, і недостатньою розробленістю її наукових основ і засобів, що забезпечують ефективність формування культури здоров'я у майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки; збільшенням кількості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, які мають відхилення у різних аспектах здорового способу життя, і недостатньою увагою до цих питань на практиці;

– уявленнями про структуру культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного закладу, рівнями сформованості та логікою організації процесу формування культури здоров'я у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі професійної підготовки.

Таким чином, актуальність, теоретична і практична значущість проблеми формування культури здоров'я, недостатня розробленість її теоретичних та практичних аспектів зумовили вибір теми дослідження **«Формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного закладу в процесі професійної підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема і зміст дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми кафедри дошкільної та початкової освіти Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка з наукового напрямку «Теорія і практика дошкільної освіти в Україні у другій половині ХІХ на початку ХХІ ст.» (номер державної реєстрації 0108U000854 від 19 лютого 2011 року).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (протокол № 3 від 03.11.2011 р.) і узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 25.11.2011 р.).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови та модель формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі професійної підготовки.

Для досягнення поставленої мети дослідження визначено такі основні **завдання:**

1. На основі аналізу психолого-педагогічної, валеологічної наукової літератури встановити стан розробленості проблеми формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі професійної підготовки.

2. Уточнити сутність та конкретизувати зміст поняття «культура здоров'я».

3. Розробити модель та обґрунтувати педагогічні умови формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

4. Визначити критерії та показники культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного закладу, охарактеризувати рівні її сформованості у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

5. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов та моделі формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі професійної підготовки.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного закладу в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань дисертаційного дослідження була розроблена програма його проведення, реалізація якої передбачала застосування комплексу **методів дослідження**, а саме: *теоретичних* – аналіз філософської, психологічної і педагогічної літератури, нормативних документів з проблеми дослідження; класифікація та систематизація теоретичних і експериментальних даних; теоретичне моделювання процесу формування культури здоров'я, що надало змогу систематизувати теоретичний матеріал з теми дослідження; *емпіричних* – методів збору інформації (анкетування, тестування, бесіда, педагогічне спостереження, вивчення продуктів діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів), що сприяло вивченню стану досліджуваної проблеми; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) з метою апробації педагогічних умов та моделі; *методів математичної статистики* – для оброблення даних педагогічного експерименту, перевірки вірогідності отриманих результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

– обґрунтовано педагогічні умови формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (організація занять у формі міжсуб'єктного діалогу викладача і студентів, спрямованого на взаємообмін і взаємозбагачення їх ціннісних сфер; розвиток рефлексивних здібностей студентів з метою пошуку шляхів і засобів безперервного самовдосконалення та саморозвитку в процесі професійної освіти; розробка і впровадження педагогічної технології, спрямованої на формування основних компонентів культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; упровадження спецкурсу «Формування культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ»);

– розроблено модель формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу, складовими блоками якої є цільовий (мета, завдання), організаційно-змістовий (зміст, етапи формування культури здоров'я, форми, методи, засоби та педагогічні умови), результативний (критерії, рівні сформованості культури здоров'я та результат);

– визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу (мотиваційо-ціннісний, когнітивно-освітній та практично-діяльнісний);

удосконалено:

– сутність, зміст та компонентну структуру культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; теоретичні та методичні засади її формування;

подальшого розвитку набули:

– інтерактивні технології навчання і виховання майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні спецкурсу «Формування культури здоров'я майбутнього вихователя ДНЗ»; методичного супроводу процесу формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у подальшій розробці проблем здоров'яформування й здоров'язбереження майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Розкриті та обґрунтовані педагогічні аспекти здорового способу життя можуть стати основою науково-теоретичного пізнання, що дозволяє проводити комплексні теоретичні та практичні дослідження в галузі природничо-наукової підготовки фахівців у сфері дошкільної освіти.

Особистий внесок здобувача. У статті [3], опублікованій спільно з співавтором, дисертанткою обґрунтовано компоненти культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу.

Результати дослідження впроваджені в навчально-виховний процес Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (довідка № 39 від 20.10.2014 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 2478 від 21.10.2014 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 2084 від 20.10.2014 р.), Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського (довідка № 01-12/830 від 17.10.2014 р.), Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (довідка № 269 від 13.03.2015 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях різного рівня:

– *міжнародних* – «Природне середовище і здоров'я людини. Фізкультурно-оздоровчі технології формування особистості фахівця» (Чернігів, 2013); «Актуальные проблемы психологии и педагогики» (Уфа, 2014);

– *всеукраїнських з міжнародною участю* – «Дошкільна і початкова освіта: проблеми, перспективи, наступність» (Суми, 2012) «Теорія і практика природничого навчання школярів» (Чернігів, 2014р);

– *всеукраїнських* – «Ідеї К.Д. Ушинського в розвитку вітчизняної освіти» (Чернігів, 2013); «Проблеми технологічної освіти в сучасних умовах» (Чернігів, 2012);

семінарах – «Регіональні особливості модернізації дошкільної та початкової освіти» (Чернігів, 2013); «Формування навичок та вмінь з безпеки життєдіяльності дитини за Базовим компонентом дошкільної освіти» (Чернігів, 2013).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено в 12-ти публікаціях автора, серед них: 6 статей у фахових виданнях України (5 одноосібних), 1 – у зарубіжному фаховому виданні, 1 навчально-методичний посібник, 4 статті опубліковано у інших наукових виданнях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (249 найменувань, з них 6 іноземних), 5 додатків на 26 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 226 сторінок, з них основного тексту – 171 сторінки. Робота містить 16 таблиць, 8 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, наукову новизну та практичну значущість, розкрито теоретичну і практичну значущість, особистий внесок здобувача, вірогідність і наукову обґрунтованість висновків дисертаційного дослідження, подано відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження, інформацію про публікації та їх обсяг, дані про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретичний аналіз формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів»** розкрито питання формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як науково-практичну проблему, охарактеризовано психолого-педагогічні аспекти здорового способу життя студентів як підґрунтя для формування культури здоров'я – складової професійно-педагогічної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

На основі здійсненого теоретичного аналізу наукової літератури встановлено, що на сучасному етапі виокремилася низка підходів до розуміння суті культури здоров'я (Г. Зайцев, В. Колбанов, Г. Кривошеєва, Т. Берсенєва, Л. Татарнікова, С. Васильєв, Ю. Драгнєв), її змісту і структури (І. Глинянова, Е. Вайнер, Е. Мамаєва, А. Мітяєва), визначення принципів формування культури здоров'я педагога (Л. Уткіна, В. Бабоч).

У системі освіти сьогодні все більш актуалізується питання збереження здоров'я суб'єктів освітнього процесу, що в свою чергу зумовлює формування культури здоров'я педагогів та вихованців. Здоров'я визначається пріоритетною цінністю і необхідною умовою успішної діяльності освітнього закладу, починаючи з дошкільного. Здоров'я як складна, багатоаспектна категорія була предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців: М. Амосов, Ш. Амонашвілі, Г. Апанасенко, І. Бех, І. Брехман, Ю. Бойчук,

Б. Братусь, О. Вакуленко, О. Вашенко, Д. Венедиктов, М. Віленський, Г. Воскобойнікова, М. Гончаренко, В. Горащук, С. Горчак, Л. Животовська, В. Казначеев, Ю. Кобяков, Л. Коваль, В. Колбанов, О. Куц, Ю. Лісіцин, А. Маслоу, Ю. Мечетний, Г. Олпорт, С. Омельченко, В. Оржеховська, Л. Попова, В. Романенко, М. Сентизова, Д. Солопчук, С. Страшко, Л. Сущенко, С. Сидорчук, Г. Царегородцев, Г. Щедрина, М. Чуркіна, К. Ясперс та ін.

Теоретичний огляд дозволив констатувати, що проблема формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів водночас є освітньою і соціальною проблемою, вирішення якої забезпечується створенням необхідних освітніх і соціальних умов і, передусім, психолого-педагогічним супроводом навчально-виховного процесу.

На сучасному етапі в освітньо-соціальному вимірі склалося певне уявлення про культуру здоров'я особистості, в якому науковці виділяють: оптимальний руховий режим, стимулювання імунітету і загартовування, раціональне харчування, психофізіологічну регуляцію, раціональну організацію життєдіяльності, відсутність шкідливих звичок, психосексуальну і статеву культуру, здоров'язбережувальну самоосвіту і самовиховання.

Культура здоров'я є компонентом загальної культури особистості, що визначає здоров'язбережувальну спрямованість професійної діяльності майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу. Культура здоров'я забезпечує вміння майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу будувати здоров'язбережувальний навчально-виховний процес, зберігати власне здоров'я в умовах професійно-педагогічної діяльності та формувати культуру здоров'я дошкільників.

У розділі подано визначення поняття «культура здоров'я майбутнього вихователя ДНЗ» як поінформованість у галузі індивідуального здоров'язбереження, що досягається в процесі навчання у ВНЗ, практичне вирішення мотивованого вибору здорового способу життя.

Аналіз структури культури здоров'я дозволив виділити такі її основні компоненти: психолого-педагогічні та медико-біологічні знання, здатність трансформувати їх у свою професійну діяльність для успішної організації здоров'язбережувального навчально-виховного впливу у дошкільних навчальних закладах.

У другому розділі **«Педагогічні умови формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу»** на основі здійсненого аналізу сутності і змісту культури здоров'я теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу в процесі професійної підготовки: організація занять у формі міжсуб'єктного діалогу викладача і студентів, спрямованого на взаємообмін і взаємозбагачення їх ціннісних сфер; розвиток рефлексивних здібностей студентів з метою пошуку шляхів і засобів безперервного самовдосконалення та саморозвитку в процесі професійної освіти; розробка і впровадження педагогічної технології, спрямованої на формування основних компонентів культури здоров'я майбутніх вихователів

дошкільних навчальних закладів; упровадження спецкурсу «Формування культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ».

З метою оцінки сформованість культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ оцінювалась за такими критеріями: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-освітній, практично-діяльнісний.

Показниками *мотиваційно-ціннісного критерію* є оцінка соціальної та особистісної значущості здоров'я та здорового способу життя, усвідомлення соціальної та особистісної значущості у здоров'язбережувальній педагогічній діяльності; задоволення здоров'язбережувальною спрямованістю педагогічного процесу у ВНЗ; *когнітивно-освітнього* – розуміння особливостей впливу професійної діяльності вихователя ДНЗ на його здоров'я; *практично-діяльнісного* – володіння здоров'язбережувальними технологіями та їх застосування на практиці. Перелічені критерії та показники формування культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ слугували вихідною основою для визначення рівнів сформованості культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ, а саме: високий, достатній, низький, початковий.

На основі результатів здійсненого аналізу реального стану сформованості культури здоров'я студентів ОКР «бакалавр» напряму підготовки «Дошкільна освіта» та з урахуванням теоретичних засад дослідження розроблено експериментальну модель, яка є схематичним способом відтворення процесу формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу (рис. 1).

Запропонована експериментальна модель містить: цільовий, організаційно-змістовий та результативний блоки. Цільовий блок охоплює мету формування культури здоров'я у майбутнього вихователя ДНЗ та завдання: забезпечувати загальнопедагогічні умови для ефективного формування культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ; організувати навчальні заняття з оздоровчою спрямованістю; надавати методичну допомогу студентам під час виконання індивідуальних творчих завдань, самостійної роботи; забезпечувати психолого-педагогічний супровід процесу формування культури здоров'я.

Організаційно-змістовий блок охоплює зміст, етапи, форми, методи, засоби та педагогічні умови формування культури здоров'я у майбутніх вихователів ДНЗ. Зміст формування культури здоров'я спрямовано на виховання ціннісного ставлення до здоров'я; формування знань про здоров'язбереження; відпрацювання практичних оздоровчих умінь і навичок; розвиток творчого потенціалу за допомогою здоров'язбережувальних технологій. До етапів реалізації процесу формування культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ ми відносимо: мотиваційний (формування стійкого інтересу до культури здоров'я у процесі професійної підготовки), змістовий (проектування змісту формування культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ у процесі професійної підготовки), інформаційно-діяльнісний (формування у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів базових знань, умінь та навичок у галузі збереження свого здоров'я), оцінювально-

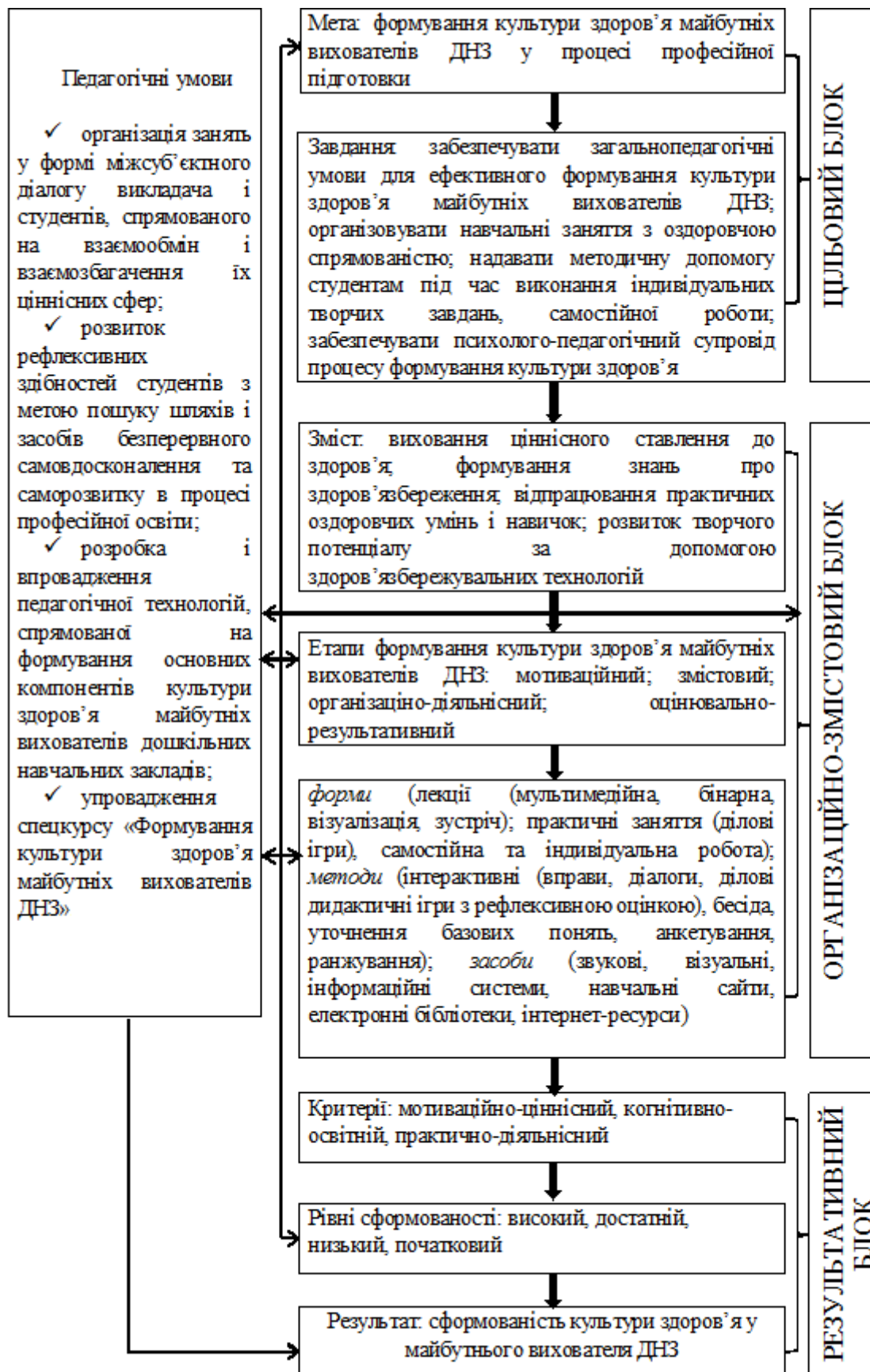

Рис. 1. Модель формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу

результативний (рівні сформованості культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ у процесі професійної підготовки).

Організаційно-змістовий блок охоплює форми (лекції (мультимедійна, бінарна, візуалізація, зустріч); практичні заняття (ділові ігри), самостійна та індивідуальна робота); *методи* (інтерактивні (вправи, діалоги, ділові дидактичні ігри з рефлексивною оцінкою), бесіда, уточнення базових понять, анкетування, ранжування); *засоби* (звукові, візуальні, інформаційні системи, навчальні сайти, електронні бібліотеки, інтернет-ресурси). Ефективність розробленої моделі формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу забезпечується наступними педагогічними умовами її реалізації: організація занять у формі міжсуб'єктного діалогу викладача і студентів, спрямованого на взаємообмін і взаємозбагачення їх ціннісних сфер; розвиток рефлексивних здібностей студентів з метою пошуку шляхів і засобів безперервного самовдосконалення та саморозвитку в процесі професійної освіти; розробка і впровадження педагогічної технології, спрямованих на формування основних компонентів культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; упровадження спецкурсу «Формування культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ» та впровадженням моделі.

Результативний блок містить критерії, оцінки сформованості культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ та результат.

У третьому розділі **«Експериментальне дослідження формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу»** розкрито організацію експериментального дослідження, здійснено перевірку ефективності педагогічних умов і моделі формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу, здійснено статистичну обробку та аналіз результатів педагогічного експерименту.

Експериментальне дослідження проводилось на базі Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського, Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Експериментом було охоплено 232 студенти ОКР «бакалавр» напряму підготовки «Дошкільна освіта», 11 викладачів та 98 практикуючих вихователів дошкільних навчальних закладів. Для проведення експериментального дослідження було створено контрольну (118 осіб) та експериментальну (114 особи) групи. *Констатувальний етап* експерименту передбачав встановлення рівнів сформованості культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Узагальнення одержаних результатів дало змогу встановити, що у КГ високий рівень мають 11,86 % (14 ос.), достатній – 20,34 % (24 ос.), низький – 40,68 % (48 ос.), початковий – 27,12 % (32 ос.). В ЕГ високий рівень зафіксовано у 12,28 % (14 ос.), достатній – 18,42 % (21 ос.), низький – 40,35 % (46 ос.), початковий рівень – 28,95 % (33 ос.).

Аналіз існуючого стану сформованості культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів показав, що в країні до останнього часу головною тенденцією розвитку системи вищої освіти була її спрямованість на набуття професійних знань, умінь та навичок і не завжди створювалися умови для формування культури здоров'я. Результати проведеного дослідження підтвердили наше припущення про недостатній рівень сформованості культури здоров'я у майбутніх вихователів, який не відповідає вимогам якісного виконання майбутніми педагогами професійних функцій.

Аналіз результатів констатувального етапу дослідження дав змогу зробити висновок про те, що традиційна система підготовки майбутніх вихователів ДНЗ не виконує покладені на неї завдання, а її результати не відповідають вимогам, висунутим суспільством і практикою до цих фахівців. Характер виявлених недоліків вимагає цілеспрямованої роботи з формування культури здоров'я майбутнього вихователя ДНЗ, що стало метою формувального етапу експерименту.

У межах *формувального етапу* експерименту відбувалося доповнення змісту дисциплін («Валеологія», «Основи здоров'я», «Педагогіка») навчальним матеріалом з теоретичних проблем зміцнення здоров'я та формування його культури, що орієнтує майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу на виконання здоров'язбережувальної функції у процесі професійної педагогічної діяльності; розроблення та апробація спецкурсу «Формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів»; розроблення науково обґрунтованих методичних рекомендацій для науково-педагогічних працівників щодо підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до формування культури здоров'я, які передбачали упровадження в навчальний процес проблемних, пошукових, особистісно-орієнтованих, активних форм і методів навчання (проблемні лекції, психологічні тренінги, дискусії та прес-конференції).

Програма дослідно-експериментальної роботи реалізувалась за умовно виділеними етапами: мотиваційний, змістовий, інформаційно-діяльнісний, оцінювально-результативний.

Результати проведеної дослідно-експериментальної роботи дозволяють говорити про ефективність розробленої моделі «Формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу» та доцільність використання запропонованих педагогічних умов. Цей висновок ґрунтується на експериментальних даних, які були отримані в результаті і вивчення та порівняння результатів навчальної діяльності студентів.

Аналіз рівнів сформованості культури здоров'я у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на *контрольному етапі* встановив, що в ЕГ кількість студентів із високим рівнем становила 28,06 %, з достатнім – 32,46%, з низьким – 26,32% початковим – 13,16% порівняно з 12,28 %; 18,42% ; 40,35% та 28,95% відповідно на констатувальному етапі. Результати динаміки сформованості культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів – студентів ЕГ відображено на рис. 2.

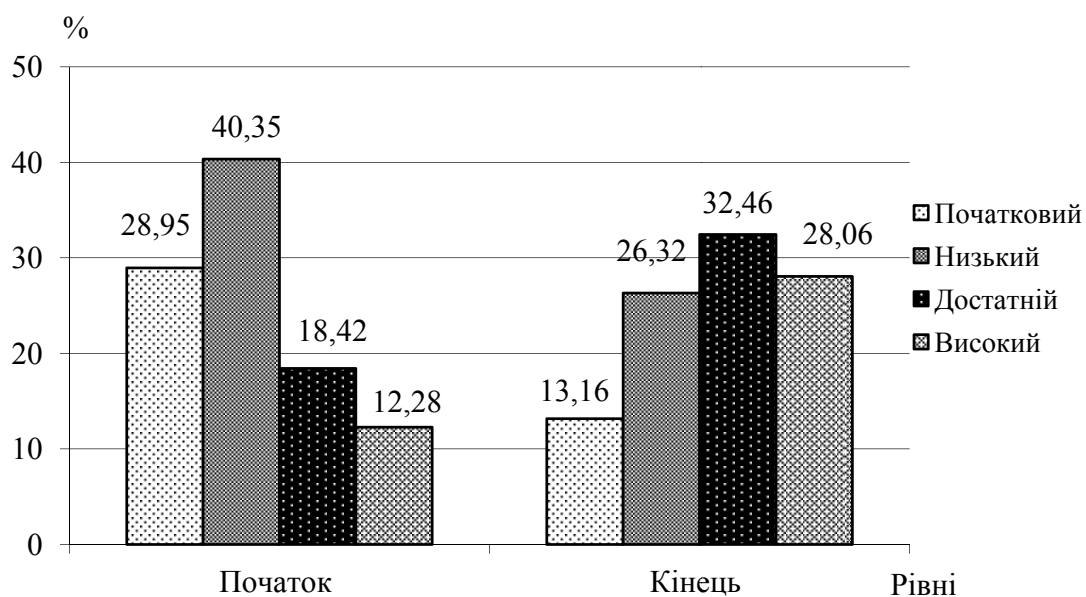

Рис. 2. Рівні сформованості культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів – студентів ЕГ

У КГ кількість студентів із високим рівнем становила 13,56 %, з достатнім – 27,97%, з низьким – 38,13% початковим – 20,34% порівняно з 11,86 %; 20,34%; 40,68% та 27,12% відповідно на констатувальному етапі. Результати динаміки сформованості культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів – студентів КГ відображено на рис. 3.

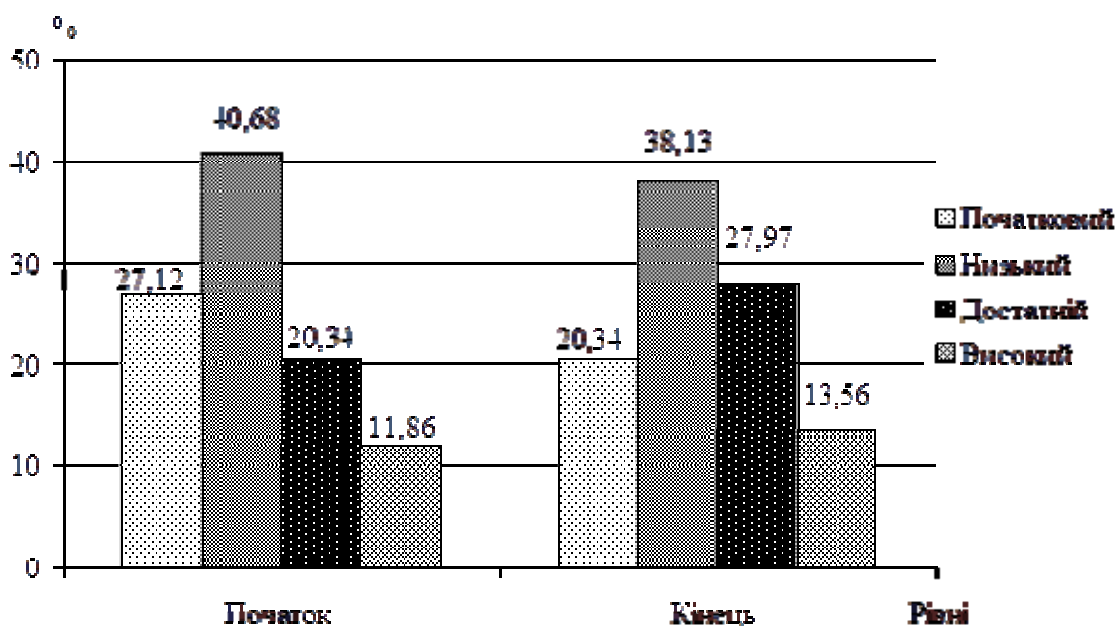

Рис. 3 Рівні сформованості культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів – студентів КГ.

У ході дослідження встановлено, що в ЕГ зменшення кількості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів з низьким та початковим рівнем сформованості культур здоров'я є незначним, і при цьому спостерігається суттєве підвищення показників достатнього і високого рівнів (табл. 1), що свідчить про ефективність розроблених педагогічних умов та моделі формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Таблиця 1

Рівні сформованості культури здоров'я у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів

Групи Етапи експерименту		Рівні			
		Початковий	Низький	Достатній	Високий
ЕГ	Початок	28,95 (33)	40,35 (46)	18,42 (21)	12,28 (14)
	Кінець	13,16 (15)	26,32 (30)	32,46 (37)	28,06 (32)
КГ	Початок	27,12 (32)	40,68 (48)	20,34 (24)	11,86 (14)
	Кінець	20,34 (24)	38,13 (45)	27,97 (33)	13,56 (16)

Достовірність отриманих експериментальних даних перевірялася за допомогою ф-критерій Фішера. За результатами обчислення отримали $p < 0,05$ за всіма критеріями, що підтверджує позитивні зміни у сформованості культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Таким чином, результати експериментального дослідження культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів підтвердили обґрунтованість теоретичних положень і впровадженого інноваційного досвіду формування культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ у процесі професійної підготовки у ЕГ, педагогічних умов, моделі формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу, які були реалізовані у навчальному процесі професійної підготовки студентів ОКР «бакалавр» напряму підготовки «Дошкільна освіта».

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне обґрунтування й практичне розв'язання важливого наукового завдання щодо формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Результати проведеного дослідження дозволили зробити такі висновки:

1. Теоретичний аналіз психологічної, педагогічної, валеологічної, методичної наукової літератури дозволив з'ясувати загальні історичні, філософські та культурологічні тенденції дослідження феномена культури здоров'я. Узагальнення сучасних психолого-педагогічних наукових джерел в галузі професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів дало змогу встановити, що проблема формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів одержала досить ґрунтовне висвітлення у психолого-педагогічній літературі. Дослідники звертаються до визначення і теоретичного обґрунтування структури особистісної культури здоров'я, виявлення механізмів керівництва валеологічною освітою студентської молоді, розробки педагогічних умов та алгоритмів, спроможних підвищити її ефективність. Однак така проблема, як формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, не стала до сьогодні предметом спеціальних досліджень, що зумовлює необхідність її вивчення як у теоретичному, так і в прикладному аспектах.

2. На основі узагальнення наукових джерел уточнено сутність поняття «культура здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів», яке ми визначаємо як наявність у кожного фахівця певних якостей і стратегій поведінки, які характеризують наявність здоров'язбережувальної компетентності, що охоплює систему знань, умінь та навичок, які сприяють індивідуальному здоров'язбереженню, що забезпечить майбутнім вихователям дошкільних навчальних закладів збереження і поліпшення як індивідуального здоров'я так і здоров'я дітей дошкільного віку. На нашу думку, структуру культури здоров'я доцільно розглядати через єдність 3 компонентів: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-освітній та практично-діяльнісний.

При розгляді кожного компоненту було виявлено їх особливості та характеристики, які дають можливість аналізувати динаміку формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у професійній підготовці.

3. Спираючись на сучасні погляди та провідні науково-методичні парадигми сучасної професійної освіти, нами були визначені принципи формування культури здоров'я у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у професійній підготовці: науковості, проблемності і прогностичності, інтеграції, гуманізації, гармонізації системи ціннісних орієнтацій людини, неперервності, професійної спрямованості.

Створено модель процесу формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу, складником якої є низка педагогічних умов: організація занять у формі міжсуб'єктного діалогу викладача і студентів, спрямованого на взаємообмін і взаємозбагачення їх ціннісних сфер; розвиток рефлексивних здібностей студентів з метою пошуку шляхів і засобів безперервного самовдосконалення та саморозвитку в процесі професійної освіти; розробка і впровадження педагогічної технології, спрямованих на формування основних компонентів культури здоров'я

майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; упровадження спецкурсу «Формування культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ» та впровадження моделі.

До етапів реалізації процесу формування культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ нами віднесено: мотиваційний, змістовий, організаційно-діяльнісний, оцінювально-результативний. Мотиваційний етап має на меті вироблення стійкого інтересу до формування культури здоров'я у процесі професійної підготовки (вивчення дисциплін фахової та професійно-орієнтованої підготовки); усвідомлення значення культури здоров'я в подальшій професійній діяльності. Змістовий етап полягає у проектуванні змісту формування культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ у процесі професійної підготовки. Метою організаційно-діялісного етапу є формування у студентів базових знань, умінь та навичок у галузі збереження свого здоров'я; розробка й апробація форм і методів формування культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ.

4. При визначенні критеріїв, показників і рівнів сформованості культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів ми спиралися на компонентний аналіз, завдяки якому були обрані одноіменні критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-освітній, практично-діялісний), за якими була надана якісна та кількісна характеристика показників сформованості культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ. За визначеними критеріями було виділено рівні її сформованості: початковий, низький, достатній і високий. Було розроблено анкети, тести, опитувальники, за результатами яких мали змогу визначити рівні прояву показників за обраними критеріями.

З метою перевірки ефективності педагогічних умов нами було організовано експериментальне дослідження. При вивченні стану сформованості культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ на констатувальному етапі експерименту було з'ясовано, що (за узагальненням критеріїв) переважна більшість студентів в обох групах мали низький та початковий рівень (69,3% – ЕГ та 67,79% – КГ); високий рівень виявлено у незначній кількості майбутніх вихователів ДНЗ (12,28% – ЕГ та 11,86% – КГ).

Аналіз отриманих результатів свідчив про переважання середніх балів за критеріями, однак найбільш позитивні дані були отримані за практично-діялісним критерієм сформованості культури здоров'я. Тому при розробці педагогічних умов ми спиралися на високу активність студентів та їхнє бажання самостійно діяти й отримувати результати діяльності. Показники в КГ та ЕГ майже не відрізнялися, що свідчило про певну тенденцію, яка характеризує стан досліджуваної проблеми.

У ході формувального експерименту було удосконалено форми й методи професійної підготовки. Розроблено та апробовано спецкурс «Формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» та методичні рекомендації для науково-педагогічних працівників щодо підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до формування

культури здоров'я, що передбачають упровадження у навчальний процес проблемних, пошукових, особистісно-орієнтованих, активних форм і методів навчання, які сприяють формуванню у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів культури здоров'я, використання у навчальному процесі проблемних лекцій, психологічних тренінгів, дискусій та прес-конференцій. Формувальний експеримент проводився на базі Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського, Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди.

Результати експериментальної перевірки ефективності розроблених педагогічних умов формування культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ засвідчили значну позитивну динаміку змін визначених показників в експериментальній групі у процесі дослідження. За узагальненням критеріїв на контрольному в ЕГ зросла частка студентів порівняно з КГ з високим рівнем сформованості культури здоров'я (ЕГ кількість студентів зросла на 15,78% у КГ – на 1,7 %;)

Статистична обробка та аналіз результатів експериментального дослідження підтвердили, що формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів здійснюється ефективніше за умови дотримання у процесі професійної підготовки розроблених в рамках дослідження педагогічних умов. Значні розбіжності в показниках КГ та ЕГ, позитивні тенденції, що відображені у відсотковому відношенні за результатами узагальнення критеріїв, дозволяють вважати завдання дослідження виконаним, а його мету – досягнутою.

Дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу. Подальшого вивчення потребують питання, пов'язані з запровадженням у навчально-виховний процес майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів особистісно-орієнтованих та особистісно-розвивальних підходів, що забезпечить формування професійних компетентностей та формування здорового способу життя.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці у яких опубліковані основні наукові результати

1. Кошель А.П. Культура здоров'я як основна складова в системі загальної культури особистості / А. П. Кошель // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М. О. Носко. – Чернігів, 2012. – Вип. 92. – С. 90 – 94.

2. Кошель А.П. Використання інтерактивних технологій в процесі професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільного навчального закладу / А.П. Кошель // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М. О. Носко. – Чернігів, 2012. – Вип. 100. – С. 205 –207.

3. Кошель А.П. Професійні аспекти культури здоров'я майбутніх фахівців дошкільної освіти / А.П. Кошель, О. І. Курок // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М. О. Носко. – Чернігів, 2013. – Вип. 107, т. 1. – С. 204 – 208. (*авторські С. 205 – 207*).

4. Кошель А.П. Здоров'язбережувальна діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі професійного становлення / А.П. Кошель // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М. О. Носко. – Чернігів, 2013. – Вип. 110. – С. 235 – 237.

5. Кошель А. П. Формування культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ: навч.-метод. Посіб. / А. П. Кошель. – Чернігів: ФОП Ремізова В. М., 2013. – 32 с.

6. Кошель А. П. Критерії та рівні сформованості культури здоров'я майбутнього вихователя ДНЗ / А. П. Кошель // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія : зб. ст. – Ялта : КГУ, 2013. – Вип. 41, ч. 6. – С. 213 – 219.

7. Кошель А. П. Педагогічні умови формування культури здоров'я майбутнього вихователя ДНЗ / А. П. Кошель // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія : зб. ст. – Ялта : КГУ, 2014. – Вип. 45, ч. 2. – С. 148 – 154.

8. Кошель А. П. Интерактивные педагогические технологии культуры здоровья в будущих воспитателей дошкольных учебных заведений / А. П. Кошель // Тенденции развития психологи и педагогики : зб. ст. – Уфа, 2014. – С. 31 – 35.

9. Кошель А. П. Цінність здоров'я та імідж студентської молоді / А. П. Кошель // Теорія і практика природничого навчання школярів / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка . – Чернігів, 2014. – С. 90 – 93.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Кошель А. П. Умови виховання культури здоров'я дошкільнят / А. П. Кошель // Особливості модернізації дошкільної та початкової освіти Чернігівщини / Чернігів. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. К. Д. Ушинського. – Чернігів, 2013. – Ч. 2. – С. 58 – 64.

11. Кошель А.П. Особливості застосування здоров'язбережувальних технологій у процесі формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / А. П. Кошель // Формування навичок та вмінь з безпеки життєдіяльності дитини за базовим компонентом дошкільної освіти / Чернігів. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. К. Д. Ушинського. – Чернігів, 2013. – Ч. 1. – С. 60 – 66.

12. Кошель А.П. Формування культури здоров'я особистості дитини дошкільного / А. П. Кошель // Дошкільна і початкова освіта: проблеми, перспективи, наступність : матеріали третьої Всеукр. Наук.-практ. інтернет-конференції з між нар. участю : у 2-х т. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С.Макаренка : [за ред. Кондратюк С. М.] – Суми, 2012. – Т. 1. – С. 35 – 38.

АНОТАЦІЇ

Кошель А. П. Формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного закладу в процесі професійної підготовки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. – Глухів, 2015.

У ході дослідження здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення проблеми формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі, уточнено зміст ключових понять дослідження, розкрито сутність, зміст та компонентну структуру культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ.

Змодельовано процес професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів з формування культури здоров'я під час їх підготовки у виші. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: організація занять у формі міжсуб'єктного діалогу викладача і студентів, спрямованого на взаємообмін і взаємозбагачення їх ціннісних сфер; розвиток рефлексивних здібностей студентів з метою пошуку шляхів і засобів безперервного самовдосконалення та саморозвитку в процесі професійної освіти; розробка і впровадження педагогічної технології, спрямованих на формування основних компонентів культури здоров'я майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; упровадження спецкурсу «Формування культури здоров'я майбутніх вихователів ДНЗ» та впровадження розробленої моделі.

Ключові слова: культура здоров'я майбутнього вихователя дошкільного закладу; здоровий спосіб життя, педагогічні умови, професійна підготовка, здоров'язбережувальна педагогічна діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Кошель А.П. Формирование культуры здоровья будущего воспитателя дошкольного заведения в процессе профессиональной подготовки. – Рукопись.

Диссертация на получение научной степени кандидата педагогических наук из специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Глуховский национальный педагогический университет имени Александра Довженко. – Глухов, 2015.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования культуры здоровья будущего воспитателя дошкольного заведения в процессе профессиональной подготовки. В диссертации научно обоснована компонентная структура, содержание культуры здоровья будущего воспитателя дошкольного заведения. Теоретически обоснованно и экспериментально подтверждено, что эффективность процесса формирования культуры здоровья будущих воспитателей дошкольных учебных заведений к обеспечению здоровья достигается благодаря реализации совокупности педагогических условий: организация занятий в форме межсубъектного диалога преподавателя и студентов, направленного на взаимообмен и взаимообогащение их ценностных сфер; развитие рефлексивных способностей студентов с целью поиска путей и средств непрерывного самосовершенствования и саморазвития в процессе профессионального образования; разработка и внедрение педагогической технологий, направленных на формирование основных компонентов культуры здоровья будущих воспитателей дошкольных учебных заведений; внедрение спецкурса «Формирования культуры здоровья будущих воспитателей ДНЗ» и внедрение разработанной модели. Разработанная модель позволяет наглядно представлять, проанализировать и процесс формирования культуры будущих воспитателей дошкольных учебных заведений.

Результаты экспериментального исследования являются статистически достоверными и подтверждают обоснованность теоретических положений и эффективность педагогических условий и модели формирования культуры здоровья будущего воспитателя дошкольного учебного заведения в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: культура здоровья будущего воспитателя дошкольного заведения; здоровый образ жизни, педагогические условия, профессиональная подготовка, здоровьезберегательная педагогическая деятельность будущих воспитателей дошкольных учебных заведений.

Koshel A. P. Future preschool teachers' health culture forming in the process of professional training – Manuscript.

The thesis for the scientific degree of the Pedagogical Sciences Candidate in speciality 13.00.04 – Theory and Methodics of Professional Education. – Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Hlukhiv, 2015.

The thesis deals with the theoretical-experimental research of the problem of future preschool teachers' health culture forming in the process of professional training. The component structure of future preschool teachers' health culture and its content is scientifically grounded in the thesis as well as the methodical support of future preschool teachers' health culture forming is worked out.

Generalization of scientific sources permits to affirm that future preschool teachers' health culture is complex integrated formation in specialist personality's structure and can be regarded as peculiarities and strategies of behavior which are the indicators of formed health preserving competence that includes the system of knowledge, skills and habits that promote individual health preserving. It will provide not only preserving and improving the future preschool teachers' but also preschool children's individual health.

Analysis of scientific researches permits to work out the experimental model of future preschool teachers' health culture forming in the process of professional training. Implementing the model of future preschool teachers' health culture forming has such stages: motivational, informational, organizational-active, evaluation. Motivational stage aims to develop students' interest for health culture forming in the process of professional training (while teaching specialized subjects); realizing the value of health culture in further professional activity. Informational stage provides projecting the content of future preschool teachers' health culture forming in the process of professional training. Organizational-active stage possesses forming the students' basic knowledge, skills and habits in the sphere of health preserving; working out and testing forms and methods of future preschool teachers' health culture forming.

The experimental model involves such component as pedagogical conditions of future preschool teachers' health culture forming: organizing training in the form of intersubjective dialogue between teacher and students aimed at mutual interchange and development of evaluative spheres; developing students' reflexive abilities aimed at finding ways and means of self-improvement and self-development in the process of professional training; developing and implementing educational technologies aimed at forming the basic components of future preschool teachers' health culture; introducing special course "Future preschool teachers' health culture forming".

To check the effectiveness of experimental model and pedagogical conditions of future preschool teachers' health culture forming pedagogical experiment was conducted. During the experiment forms and methods of training future preschool teachers were improved; special course "Future preschool teachers' health culture forming" and guidelines for teaching staff on the problem of training future preschool

teachers' for health culture forming were implemented and tested. Problem solving, personality oriented, active teaching methods and forms (problem lectures, psychological training, discussions and press conferences) were used in the educational processes which contribute to future preschool teachers' health culture forming.

Statistical processing and analysis of experimental results have confirmed that future preschool teachers' health culture forming is more effective if to follow the worked out pedagogical conditions. Significant differences in the results of experimental and control groups as well as positive trends reflected in the percentage using the results of generalizing criteria permit to consider the research objectives fulfilled, and the goal reached.

Keywords: future preschool teachers' health culture, healthy way of life, pedagogical conditions, professional training, future preschool teachers health preserving pedagogical activity